

Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk

Folket är ett mångtydigt begrepp som under olika tider och i olika sammanhang har definierats och avgränsats på olika sätt. Detta slås fast i baksidestexten till studien *Folket*¹, en volym som innehåller de föredrag som presenterades vid ett seminarium arrangerat av Svenska litteratursällskapets historiska nämnd år 1998.

Temat var väl valt med tanke på en tvärvetenskaplig diskussion. Varje vetenskap konfronteras ju med grundbegreppet folket. Inte minst den traditionsvetenskapliga sektorn är sedan gammalt anknuten till begreppet. Den institution jag själv arbetar vid bär namnet Folkkultursarkivet. Under årens lopp har jag flera gånger fått besvara frågan: vilket folks kultur är det egentligen arkivet undersöker? Är det allmogefolkets eller rent av arbetarklassens?

En rejäl analys av problematiken var alltså välkommen, och det bjuder boken *Folket* på. Här presenteras hur historien, kyrkohistorien, arkeologin, etnologin, folkloristiken, konsthistorien, litteraturvetenskapen, språkvetenskapen, demografin och medicinen ser på begreppet folk. De femton författarna tar sin uppgift på allvar. Läsaren blir fullkomligt överrumplad av den mångfald utredningar och tolkningar som ramlar över en från bokens tvåhundra välpackade sidor. Synvinklarna och sättet att nalkas det gemensamma föremålet varierar starkt.

Max Engman analyserar i början av boken problematiken mera övergripande. Han lyfter b.l.a. fram tänkvärda aspekter beträffande "folkorden" i olika språk. De finska orden i folk-familjen utgår ju t.ex. alla från det grundläggande ordet för folk, "kanssa": *kansakunta*, *kansallinen*, *kansanvalta*, *kansanomai-nen*, medan de svenska motsvarigheterna är mera varierande: *nation*, *medborgare*, *demokrati*, *folklig*.

Begreppet folk har blivit så centralt i flera kulturvetenskaper p.g.a att folket står i en skärningspunkt där tre processer korsas, konstaterar Engman. Uppståendet av folket sammanföll med byggandet av nationen och professionaliseringen av vetenskaperna. Både nationen och vetenskaperna byggde sina självbilder på att de uttolkade de stora linjerna i folkets väg, dess förflutna och dess framtid.

Under de senaste decennierna har begreppet folk blivit mindre frekvent också i de nationella vetenskapernas språkbruk. Folket som kollektiv kulturskapande upprätthållare av nationalanda och klassmedvetande, har ersatts av individer och grupper som värnar om olika erfarenheter och uppfattningar. I en tid av europeisk integration och globalisering genomgår begreppet nya metamorfoser och betydelseförskjutningar.

¹ *Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk*. Red.: Derek Fewster. Helsingfors 2000. (Svenska litteratursällskapet i Finland SLS 626.) 215 s., ill.

De olika artiklarna ger en inblick i hur begreppet definierats och använts under olika tider och av olika vetenskaper. Historikerna behandlar folket som resurs (Sten Högnäs), Topelius syn på folket (Nils Erik Forsgård) samt folkhälsoidén i Finland (Alexandra Ramsay). Derek Fewster beskriver hur fornfolket från Kalevala-järnåldern länge var en bild av den finska storheten, en bild vars riktighet det har varit angeläget att försöka bevisa med vetenskapliga metoder. Kyrkohistorikern Ingvar Dahlbacka belyser relationen mellan kyrkan och folket, med utgångspunkt i bilden av Israel som Guds egendomsfolk.

Litteraturforskaren Kristina Malmio behandlar "litteratur anpassad för folksmaken", representerad av den populära författarpseudonymen "Aina" (Edith Forssman). Mari Koli beskriver åter den etniska självporträtteringen i de litterära folklivsskildringarna, med exempel b.l.a. ur Josefina Bengts och Anders Allardts produktion.

Tre representanter för traditionvetenskaperna framträder i boken. Ulrika Wolf-Knuts analyserar begreppet folk ur folkloristikens synvinkel. Anna-Maria Åström granskar begreppsbyggnaden inom etnologin. Hennes exempel är stadskulturen norr om Långa bron i Helsingfors, en folkkultur som kanske är lättare att benämna "folklig urban kategori". Anne Bergman exemplifierar synen på klasstillhörighet och statusänkande i en specifik folkloristisk genre, nämligen folkvisorna.

Språkforskaren Gunilla Harling-Kranck presenterar synen på folket i namnforskningen. Bakom varje ortnamn finns namngivaren, som är en representant för sin tids befolkning. Caroline Sandström granskar å sin sida hur dialektforskarnas termer för folkets språk avspeglar deras syn på det dialektalande folket.

Rainer Knapas presenterar den idealistiska och estetiska bilden av det finska folket i några 1800-tals konstverk. Fjalar Finns får avsluta boken med en artikel om demografins finlandssvenska folk.

Som Max Engman konstaterar i sin inledning har begreppet folk många gestalter, inte bara terminologiskt. Folket (demos, ethnos, natio, gens, populus) kan ha positiva konnotationer, men kan lika fort uppfattas som hotfullt eller farligt (massa, plebs, vulgus, populus, proletariat, pöbel).

De nu aktuella studierna erbjuder läsaren mycket mer än ingående analyser av begreppet folk. Vi får en insyn i hur olika vetenskaper arbetar och definierar sina grundbegrepp. Boken är ställvis pedagogiskt föredömlig och kan med fördel användas som läromedel. Men det skall tilläggas att många av de enskilda uppsatserna också ger läsaren lärrika och underhållande insikter och aha-upplevelser.

Carola Ekrem